

УДК 008

Бондарчук Ярослава,
*студентка гуманітарного факультету Національного університету
“Острозька академія”, м. Острог*

АКТУАЛЬНІСТЬ ТРАНСГЕНДЕРУ

У статті порушено проблему, яка в більшості суспільств не вписується в традиційне розуміння статі і гендеру, а саме – трансгендерність. Це питання є актуальним, адже інакшість людей не завжди приймається в суспільстві. Як відомо, в гетеронормативних суспільствах дається настанова на те, що бажана норма – це гетеросексуальність, і потрібно уникати відхилень від неї. Всі інші форми сексуальності права не отримують.

Ключові слова: трансгендер, квір, гетеронормативність, трансфобії.

Бондарчук Я. Актуальность трансгендера

В данной статье поднята проблема, которая в большинстве обществ не вписывается в традиционное понимание пола и гендера, а именно – трансгендерность. Данный вопрос является актуальным, ведь инаковость людей не всегда принимается в обществе. Как известно, в гетеронормативных обществах дается установка на то, что желаемая норма – это гетеросексуальность, и нужно избегать отклонений от нее. Все другие формы сексуальности права не получают.

Ключевые слова: трансгендер, квир, гетеронормативность, трансфобии.

Bondarchuk Y. The relevance of transgender

The article raised the issue that most societies do not fit into the traditional understanding of sex and gender – transgender identities. This issue is important because otherness people do not always accepted in society. A desirable norm is heterosexuality, and it is needed to avoid deviations from it. All other forms of sexuality are not getting the right.

Keywords: transgender, queer, heteronormativity, transphobia.

Ми живемо у світі чоловіків та жінок, де стать визначена і пізнавана, і здається, що наявний порядок речей універсальний і природний. Однак існують категорії, які не вписуються в традиційне розуміння статі та гендеру. Транссексуальність (transsexuality), трансгендерність (transgender), міжстатевість (intersexuality) перевертають з ніг на голову наші звичні уявлення і пропонують нові можливості розуміння таких категорій, як біологічна стать і / vs гендер, жіночність і / vs мужність, нормативність і / vs девіантність. У цей час трансгендерність – це проблеми інакшості людей, що змінюють свою стать, їх виключеність з дискурсу, їх відчуження та соціальна незахищеність.

На сьогодні не існує якогось одного певного погляду на транссексуальність, трансгендерність, міжстатевість, “genderqueer” та ін. На пострадянському просторі ця тема не розроблена ні соціально, ні академічно, так само як і практики ці невидимі в дискурсі, а сама потреба в осмисленні питань трансгендерності в нашій культурі маргінальна.

В англomовному просторі трансгендерність має пласти смислових та інтелектуальних відсилань. Англomовне “trans” – це щось інше, не завжди позитивно конотоване. В українській (як і в російській) мові трансгендерність повисає в семантичному просторі не знайшовши собі культурних і соціальних референцій, найчастіше осідаючи в медичних і психопатологічних практиках. Ще один важливий момент – в українській мові – це завжди транссексуальність, а не трансгендерність, міжстатевість та ін. За транссексуальністю ми, як правило, бачимо зміну статі та зводимо інші аспекти всіх інших трансгендерних і міжстатевих конструктів та ідентичностей тільки до цього, хоча до використання хірургічного скальпеля справа може взагалі не доходити.

Перш за все, звернемося до термінології. Трансгендерна людина, трансгендер – людина, гендерна ідентичність чи гендерна презентація якої не збігається з його або її біологічною статтю. До трансгендерів належать люди, які вважають себе особами протилежної статі, а також люди з постійно мінливою гендерною ідентичністю [3]. Трансгендерність означає свободу від традиційних статевих та гендерних дефініцій та ідентичностей. Застосування будь-яких інших термінів буде сприйматися як приниження.

Що може означати транс: перемену, зсув, зміну, відхилення, деформацію? Так чи інакше, усе вибудовано навколо категорії біологічної статі, яка зазнає змін або відхиляється і деформується. Відомо, що культура і соціум наказують людині “якось визначитися”, а трансгендерні індивіди вже включені в соціокультурний дискурс як неповноцінні представники однієї з біологічних статей, як відхилення від норми. Трансгендер є якийсь простір, де гендер знівельовано, де соціальність статі не може чіплятися за біологію.

У цій статті варто звернутися до теоретичного осмислення. До 70-х рр. ХХ ст. розвивалися “гей-лесбі дослідження”, які висували думку, що “між гомо- і гетеро сексуальністю немає китайської стіни, ми самі створюємо її, втілюючи у відповідних категоріях”. У 1970-80-х роках головною турботою “лесбігеївських” теоретиків було визначення своєї ідентичності: хто ми такі, в чому наша сутність, чим ми хочемо і повинні стати? У 1990-х роках цей підхід частково змінила нова теоретична орієнтація, так звана “квір-теорія” [1].

На думку головних теоретиків цього напрямку Терези де Лауретіс, Елізабет Гросс і Верб Кософські Седжвік, всі колишні соціальні теорії мали такий головний недолік: були гетеросексистськими і гетеронормативними, приймаючи гетеросексуальність за єдино можливу, “правильну”, базову модель сексуальності, у світлі якої гомосексуальність здавалася просто варіацією чи аберацією, а геї, лесбіянки, трансгендери – сексуальними меншинами” [1].

Термін “квірнесс” (це слово можна перекласти як інакшість) розглядається як поняття, що дозволяє уникати категоризації людей за їх сексуальними практиками. Поняття “квір” підкреслює момент незафіксованої сексуальної ідентичності. “Квір” не має на увазі ніяких конкретних, специфічних рис. Це ідентичність, позбавлена сутності, яка за визначенням відрізняється від усіх нормальних, легітимних, панівних [1].

У традиційному, патріархальному суспільстві всі взаємини між людьми будуються, спираючись на гетеросексуальну матрицю як єдино правильну, нормативну модель взаємин. Люди з народження визначаються як гетеросексуальні, але деякі з часом усвідомлюють певну розбіжність між тим, що вона/він вважала/в реальними сексу-

альними інтенціями. У результаті індивід не може прийняти даного йому на підставі анатомічної статі гендерного статусу чоловіка або жінки і відчуває гостру незадоволеність ним. Саме квір-теорія розглядає гетеросексуальність як політичний інститут, покликаний легітимізувати одні форми соціальних, сексуальних взаємин і патологізувань, маргіналізувати, табуйовані інші.

Тут було б доречно згадати про Гейл Рубін, яка наочно представила цю ситуацію у вигляді піраміди ієрархії сексуальних цінностей. Індивіди, чия поведінка співвідноситься з верхніми шарами такої піраміди, наділяються легітимністю, якостями соціальної і психічної мобільності, а також інституційною підтримкою і матеріальними вигодами. У міру того, як сексуальна поведінка або рід занять починають співвідноситися з більш низькими шарами піраміди, індивіди, яким властива та чи інша табуйована перевага, починають асоціюватися з “поганою репутацією”, криміналітетом, обмеженою соціальною і психічною мобільністю, вони втрачають інституційну підтримку, проти них починають застосовувати економічні санкції.

Також варто згадати, що досить велика кількість дітей в той чи інший момент демонструють “крос-гендерну” поведінку. Таке “порушення гендерної ідентичності” діагностується, коли присутні чотири (або більше) з перерахованих нижче ознак:

- “багаторазово заявляє про (наполягає на) власній приналежності до протилежної статі”;
- “у випадку хлопчиків: краще одягатися в жіноче плаття або симулювати жіночий стиль одягу; у випадку дівчаток: наполягає на тому, щоб носити тільки стереотипно-чоловічий одяг”;
- “у рольовій грі та фантазіях: сильна і стійка перевага ролей, властивих протилежній статі”;
- “сильне бажання брати участь в іграх і заняттях, типових для протилежної статі”;
- “помітно частіше воліє грати з дітьми протилежної статі”.

Проте з’ясувалося, що нав’язати людині певну гендерну ідентичність практично неможливо [4].

У сучасному суспільстві трансгендери все ще залишаються дуже закритою групою, що пов’язано з ситуацією підвищеної ворожості

до них. Внаслідок агресії і неприйняття трансгендери змушені приховувати свою ідентичність, змінювати місце проживання, роботу.

Проблема ненависті до трансгендерів або трансфобії полягає в тому, що суспільство спирається на патріархальну гетеронормативну модель. А це, своєю чергою, означає, що суспільство спирається на мораль, яка покликана формувати “справжніх” чоловіків і жінок та орієнтувати їх на любов, сім’ю, шлюб, дітонародження [6].

Кожна людина, відповідно до такої моделі, повинен/повинна чітко усвідомлювати свою приналежність до тієї чи іншої статі. І це не повинно суперечити біологічній статі. При цьому гетеросексуальність розглядається як єдиний нормальний варіант сексуальних стосунків між людьми. Інші варіанти розвитку сексуальності розглядаються як відхилення від цього “природного” напередзаданого шляху. Тільки “справжні” чоловіки і жінки мають правильну сексуальність. Будь-які варіації, які не вписуються в цю модель, одразу заперечуються, патологізуються і виключаються. Громадська думка наділяє цю групу дуже негативними рисами, кваліфікує як “ненормальних”.

Досить важливим є питання соціології насильства. У тематичній доповіді “Права людини та гендерна ідентичність” (Страсбург, 29 липня 2009 р.) комісар з прав людини Ради Європи посилається на два європейських дослідження щодо трансгендерних людей. Так, у рамках “Дослідження у сфері покарань, пов’язаних з гендерною приналежністю” було встановлено, що 72% опитаних стикалися з якою-небудь формою публічного переслідування. 46% заявили, що вони мали справу з переслідуваннями з боку сусідів, а 21% – що вони намагаються не виходити з дому. У свою чергу в рамках “Європейського дослідження ситуації трансгендерних людей” було встановлено, що 79% опитаних стикалися зі словесними образами, загрозливою поведінкою, фізичним або сексуальним насильством у громадських місцях [5].

Що стосується досліджень на пострадянському просторі, то вони практично відсутні. Однак у 2011 році вийшов звіт про положення ЛГБТ в Україні в 2010-2011 роках. Опитано 1721 ЛГБТ респондентів з різних регіонів України. Серед тих опитаних, про які було відомо або існували здогадки за місцем навчання про їх гомо/бісексуальності, третина (31%) відчувала якісь утиски в зв’язку з цим. Найбільш частими були випадки упередженого, в порівнянні

з іншими учнями / студентами, ставлення з боку викладачів (так вважають 34% респондентів) [5].

Щодо сучасної освіти, то вона дає настанову на те, що бажана норма – це гетеросексуальність, і краще намагатися уникати відхилень від заданої програми. Проте в наш час в освіті почалися зрушення. Вдалим прикладом є введення в школах Європи уроків сексуальної просвіти. В Німеччині розробили дидактичний матеріал для перших-шостих класів, де розповідають про сексменшини.

Проте до цього часу (особливо в традиційних суспільствах) присутнє таке явище, як трансфобії. “Трансфобії” можна позначити як різні види відрази, ненависті або неприйняття щодо транссексуальності. Гетеросексуальність сприймається людьми за замовчуванням як єдина і нормальна сексуальна орієнтація і варіант розвитку людини [5]. Відповідно, трансфобії підтримують систему гендерної стратифікації та ієрархічних взаємин і спрямовані на захист патріархатних відносин.

В освіті всі люди за замовчуванням представляються як гетеросексуальні, а трансфобії проявляються в підкресленні того, що є “норма”, а що – “патологія”. Всі інші прояви, крім гетеросексуальних, артикулюються як “погані” і “неправильні”. Це можна виявити як у повсякденній комунікації учнів і педагогів між собою і один з одним, так і в самих підручниках та навчальних посібниках. У підручниках процес виховання ґрунтується на уявленні про закладений “природою” гетеросексуальний розвиток людини як єдиний нормальний варіант розвитку [6].

Ще одним принизливим ставленням до міжстатевих людей є гомофобний “булінг” – це дискримінаційні дії або висловлювання у сфері освіти (цькування, образливі жарти, моральний тиск, фізичне насильство тощо), зумовлені сексуальною орієнтацією учня та спрямовані на створення нестерпних умов навчання.

О. Першай ставить логічне запитання: що робити? Як вирватися з цієї пастки гетеронормативності системи? Відповідь: створити суспільство, в якому розподіл соціальних ресурсів не буде оснований на біології чи нормативності чиєсь гендерної ідентичності [2]. Що реально робити кожному – це просто визнати і почати відкрито говорити про те, що крім чоловіків і жінок, є ще безліч інших форм статі.

Іншими словами, це питання введення трансгендерності, інтерсексуальності та всіх інших гендерно маргінальних груп у со-

ціальний та політичний дискурс. На практичному рівні це означає зробити ці групи “видимими”, включити представників цих груп у соціальні структури, що дозволяють уникнути відчуження й дають можливість повноцінного суспільного життя, розробки програм соціального захисту, спеціальної медичної допомоги та ін.

Хоча найскладнішим є перший крок – визнати той факт, що крім чоловіків і жінок існують інші форми статі та гендерної ідентичності. Прикладом цього є прийняті у 2006 році Джокьякартські принципи. Головна ідея яких полягає в тому, щоб підкреслити очевидний факт – лесбійки, гомосексуалісти, бісексуали і трансгендери мають ті ж права, що й усі інші люди, а отже, на них поширюються всі міжнародні правила і стандарти.

Отже, можемо говорити про символічне домінування гетеронормативної системи, яка намагається контролювати і зберегти традиційне сприйняття статі, так само як і засновану на цьому сприйнятті форму соціальної організації. Такий підхід виключає проблематизацію і аналіз механізмів розподілу влади у взаєминах між статями. Важливо, що при такому розумінні гендерної рівності йдеться тільки про чоловіків і жінок, всі інші права голосу не отримують.

Використана література:

1. Кон И. Лунный свет на заре [Електронний ресурс]. – Режим доступу до праці: <http://www.pseudology.org/Kon/LunnySvetNaZare2/16.htm>.

2. Першай А. Пространство трансгендера: язык, культура и гегемония пола [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://ehu-It.academia.edu/AlexanderPershai/Papers>.

3. Трансгендерність. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Трансгендерность>.

4. Трансгендерность у детей и подростков [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://narlibrus.wordpress.com/2009/02/11/esben-esther/>.

5. Щурко Татьяна. Гомофобия в образовании, или Почему так сложно быть другой(им)? [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://n-europe.eu/article/2012/05/17/gomofobiya_v_obrazovanii_ili_rochemu_tak_slozhno_byt_drugoiim.

6. Щурко Татьяна. День пам’яті трансгендерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://n-europe.eu/article/2012/11/20/den_pamyati_transgenderov.